Ovidiu Cristea

L'ALTRA VALACHIA: TEXT, CONTEXT, INTERPRETĂRI

...Laquel cosa me ha recreado et dato de grande speranza; et quasi romaxi in reposso, perche el[1] *me disse che dei danari mandadi in Hungaria e de li altri havero socorso et ogni favor. Et pero, io ho solicitado de cazar Basaraba vayvoda de* ***l'altra Valachia*** (subl. m.) *et de metter un altro signor christian, zoe el Drachula, per intenderse insieme; et ho etiandio excitado a questo la Maesta del Re de Hungaria, ch'el provedesse dal ladi so, che Vlacho Drachulia se fesse signor. Et finalmente persuaxo me mando a dir ch'io congregasse el mio exercito et andasse per meter el dicto signor in Vulachia. Et cusi ho fato subitamente et son andado, io da l'una banda et el capetan del re da l'altra; et havemo se unido et metessemo in signoria el dicto Dracula. El qual fato, questo me domanda che i lasessamo i nostri homeni per soa custodia, perche de Vulachi non se confidava tropo; et io li lassai homeni 200 de la mia porta. Et fato questo, se partissemo. Et immediate torno quel infedel Basaraba et trovolo solo et amazolo; et cum lui furono morti tuti li mei, excepto diexe...*[2].

(...Lucrul acesta m-a bucurat și mi-a dat mare nădejde; și aproape că m-a liniștit, pentru că mi-a spus că din banii trimiși în Ungaria și din alții voi avea ajutor și tot folosul. Cu toate acestea, am cerut să fie alungat Basarab voievodul din cealaltă Valahie și să fie pus [în locul său] un alt domn creștin, anume Dracula cu care să cădem la învoială; și l-am ațâțat la aceasta pe Măria Sa Regele Ungariei, ca să se îngrijească la rândul său ca Dracula valahul să fie pus domn. Și lăsându-se înduplecat în cele din urmă, [regele] mi-a trimis vorbă să îmi adun oastea și să pornesc pentru a-l pune pe amintitul domn [pe tronul] Valahiei. Și așa am făcut de îndată și am pornit et de o parte și căpitanul regelui dintr-alta; și ne-am unit și l-am pus domn pe pomenitul Dracula. Odată isprăvite acestea, [Dracula] mi-a cerut să-i las pentru propria pază oamenii noștri pentru că nu se încredea prea mult în valahi. Și i-am lăsat astfel 200 de oameni dintre curtenii mei. Și îndeplinite acestea am plecat. Însă de îndată necredinciosul Basaraba a revenit și luându-l prin surprindere l-a ucis; și cu el au fost omorâți toți ai mei cu excepția a zece...)[3]

Fragmentul și documentul din care a fost extras sunt de mult timp cunoscute istoriografiei românești. Deopotrivă cunoscut este și contextul în care a fost elaborat mesajul adresat Republicii Venețiene. Este vorba de solia lui Ioan Tzamplakon în cetatea Sfântului Marcu prin care Ștefan cel Mare solicita Republicii sprijin pentru continuarea războiului anti-otoman[4].

---

[1] Este vorba de solul venețian Emanuele Gerardo.

[2] Documentul a cunoscut numeroase ediții; am preluat-o pe ultima din M. Neagoe (coord.), *Războieni. Cinci sute de ani de la campania din 1476. Monografie și culegere de texte*, București, 1977, p. 229; pentru edițiile anterioare, *ibidem*, p. 232.

[3] Traducerea îmi aparține; există mici diferențe față de traducerile anterioare.

[4] Pentru această solie, vezi Ș. Papacostea, „Venise et les Pays Roumains au Moyen Age", în Ș. Papacostea, *La Mer Noire carrefour des grandes routes intercontinentales 1204–1453*, București, 2006 p. 374–376; Șt. S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Putna 2005, p. 176–182.

LR, LXXV, nr. 2–3, p. 265–272, București, 2026

DOI: 10.59277/LR.2026.2-3.06

S-a remarcat pe drept cuvânt că documentul ajuns până la noi nu este varianta originală. Textul soliei a fost tradus *de greco in latinum transducta de verbo ad verbum*, iar această particularitate introduce deja unele nuanțe. În plus, există și alte aspecte care fac ca imaginea ce poate rezulta să fie, potrivit expresiei istoricilor Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, „destul de neclară”[5]. Potrivit autorilor amintiți, textul ajuns până la noi este în dialectul venețian, iar traducerea latină menționată în cuprinsul documentului nu pare să se fi păstrat. Aceasta ar însemna că a existat o a doua traducere, din latină în dialect și întrebarea firească este în ce măsură aceste tălmăciri succesive s-au putut abate sau nu de la textul original[6].

O analiză întreprinsă asupra scrisorii circulare trimise de Ștefan după victoria de la Vaslui din 10 ianuarie 1475[7] a arătat că, în special numele personajelor menționate și cel al principatului valah, au suferit distorsionări serioase în momentul traducerii scrisorii domnului Moldovei în limbi occidentale[8]. Cele patru traduceri în italiană și cele două versiuni germane au deformat în așa măsură numele căpeteniilor otomane, încât singurele identificabile cu o doză mare de probabilitate sunt beglerbegul Rumeliei, Suleyman[9]; frații Ali și Iskender Mihaloğlu și, foarte probabil, Isa beg Ishakoğlu, din celebra familie Evrenos oğullari. Singura certitudine constă în detaliul că respectivele căpetenii proveneau din provinciile europene ale Imperiului Otoman.

În afara numelor de persoană, cei care au tălmăcit în italiană și germană textul original au avut o problemă serioasă atunci când au trebuit să identifice și să traducă numele unui teritoriu. Versiunea păstrată la Veneția și prima versiune de la Milano vorbesc despre *signor de la Montagna*[10]. Este, probabil, o traducere fidelă a

[5] Șt. S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, *Princeps*, p. 180, n. 431.

[6] Deși Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, p. 347 considera că traducerea în latină a urmat un original slavon, sunt de acord cu Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely care considerau că este cu totul improbabil ca venețienii să fi confundat slavona cu greaca atunci când au realizat traducerea.

[7] Textul scrisorii a fost publicat de I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 322, care a luat ca reper una dintre versiunile păstrate la Milano pe care a considerat-o „mai completă și mai aproape de originalul moldovenesc al scrisorii”. Cât timp originalul nu s-a păstrat, o astfel de opinie este însă riscantă. Ioan Bogdan are meritul de a fi pus în paralel toate versiunile cunoscute ale epistolei. Recent, un demers asemănător a întreprins Ștefan S. Gorovei, „Informație, propagandă, mistificare: scrisoarea din 25 ianuarie 1475”, în *Analele Putnei*, 2007, no. 2, p. 21–26.

[8] O. Cristea, „Pentru o ediție critică a scrisorii lui Ștefan cel Mare către principii creștini. Observații pe marginea listei căpeteniilor otomane participante la bătălia de la Vaslui (10 ianuarie 1475)”, *Analele Putnei* XV, 2019, nr. 1, p. 167–188; pentru felul în care regele Ungariei a putut influența fondul scrisorii redactate la curtea Moldovei v. Ștefan S. Gorovei, „Informație, propagandă, mistificare”, p. 21–26.

[9] Chiar și numele acestuia este transcris în diferite feluri și putem presupune despre cine este vorba doar datorită menționării dregătoriei.

[10] Pentru varianta venețiană, vezi *Monumenta Hungariae Historica. Magyar Diplomacziai Emlékek. Mátyás Király Korából 1458–1490*, II, Budapest, 1877, doc. 209, p. 301; textul din ediția I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 323 are unele mici diferențe. Pentru prima versiune de la Milano, vezi C. Esarcu, „Documente inedite din Biblioteca Ambrosiană de la Milan relative la victoria lui Ștefan cel Mare de la Racova, 1475”, *Columna lui Traian*, VII, 1876, no. 9, p. 421.

expresiei „Țara Muntenească" inclusă în textul original. Versiunea italiană pare să reflecte destul de fidel terminologia pe care domnii Moldovei au folosit-o la adresa țării Basarabilor, mai exact rivalitatea dintre conducătorii celor două principate pentru titlul de „domn al Valahiei/Valahiei Mari"[11]. Totuși, ne putem întreba ce puteau înțelege contemporanii din această terminologie care putea să îi pună în încurcătură[12]. Ceea ce pentru un domn al Moldovei era, în mod firesc, „Țara Muntenească", pentru un rege al Ungariei era *terra Transalpina*, iar pentru un principe italian *Valachia*. Denumirea de „Țară Muntenească"/*signor de la Montagna* putea naște nedumerire și nu e de mirare că din felul în care celelalte două versiuni italiene au înregistrat denumirea (versiunea a doua de la Milano, respectiv cea inclusă în cronica lui Stefano Magno) nu se mai înțelege mare lucru. *Hel signior maritanorum cum tuta la sua possanza* (așa cum figurează în versiunea a doua de la Milano)[13] nu pare să aibă vreun sens, în timp ce textul lui Stefano Magno ne pune tot în fața unei enigme de nedezlegat (*insieme con Mathenor*).[14] Versiunile germane dau o formă încă și mai coruptă – *Hawoscholwee* (varianta de la Viena), respectiv *Hewosholber* (cronica lui Jakob Unrest) – care par să derive din denumirea maghiară a Țării Românești (*Havasalföld*) ceea ce ar putea sugera o sursă scrisă în limba maghiară ce a circulat în spațiul german[15].

[11] Ș. Papacostea, „Politica externă a lui Ștefan cel Mare: opțiunea polonă (1459–1472)", *Studii și Materiale de Istorie Medie*, XXV, 2007, p. 13–28 care a insistat pe asumarea titlului de domn al Valahiei Mari de către domni ai Moldovei începând cu Ștefan cel Mare; cf. M. Coman, „Terminologia statală medievală și rivalitatea moldo-munteană (secolele XV–XVI)", în *Vocația istoriei. Prinos profesorului Șerban Papacostea*, ed. Ovidiu Cristea, Gheorghe Lazăr, Brăila, 2008, p. 407–422 care subliniază că documentele moldovenești folosesc de regulă denumirile de Țara Muntenească sau Țara Basarabească pentru principatul vecin.

[12] Un termen similar, Zagora, a fost folosit de surse bizantine, latine sau italiene pentru a desemna Bulgaria medievală. Ioan, stăpânul „Zagorei", apare în cronica lui Nicetas Choniates, *Grandezza e catastrofe di Bisanzio*, a cura di Anna Pontani, testo critico Jan-Louis Van Dieten, III, cartea XVI, p. 136 (text grecesc) și 137 (trad. italiană); pentru denumirea de Zagora în general vezi P. Koledarov, „More about the name Zagore", *Bulgarian Historical Review*, IV, 1973, p. 92–107; un exemplu este cel din 1347, când venețienii încheiau *Sagramento et patto de messer l'imperator Alexandro del Zagora* (vezi V. Gjuzelev, „Les relations bulgaro-vénitiennes durant la première moitié du XIVe siècle", *Études historiques*, IX, 1979, p. 36–76; I. Biliarsky, „Quelques observations sur la réglementation du commerce de l'Etat médiéval bulgare", *Méditeranées*", XXX–XXXI, 2002, p. 99–117). Însă, în anumite contexte, a putut desemna alte spații geografice; vezi C. Popa-Gorjanu, „Zagorskii Voivodi – o notă despre varianta slavă a numelui Transilvaniei în anul 1408", *Annales Universitatis Apulensis*, Series historica, XVII, 2013, p. 283–289.

[13] C. Esarcu, „Documente inedite", p. 421.

[14] Versiunea lui Stefano Magno despre lupta de la Vaslui a fost publicată de Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, III, București, 1897, p. 86; pentru acest izvor narativ, vezi O. J. Schmitt, „Die Venezianischen Jahrbücher des Stefano Magno (ÖNB CODD. 6215–6217) als Quelle zur albanischen und epirotischen Geschichte im späten Mittelalter (1433–1477)", în O. J. Schmitt, *Südosteuropa und die Adria im späten Mittelalter*, București-Brăila, p. 283–343.

[15] Este de notat că, în paragrafele anterioare, Unrest folosește pentru domnul muntean denumirea de Wasserweyda, în timp ce Ștefan este „weyda in Waldaw" sau „Chlain Wallachey" v. J. Unrest, *Österreichische Chronik*, herausgegeben von K. Grossmann, Weimar, 1957, p. 44–45.

Tot acest lung excurs a dorit să evidențieze precauțiile pe care trebuie să le luăm atunci când analizăm un text păstrat în traducere. În plus, ultima parte a discuției pentru scrisoarea din 1475 atrage atenția asupra unui detaliu important. Țara Muntenească era o expresie uzuală pentru domnul Moldovei, dar greu, dacă nu imposibil de înțeles pentru contemporani din alte spații pentru care respectivul principat era numit *Valahia*. Este plauzibil ca, în 1477, Ștefan cel Mare să fi ținut cont de experiența anterioară și să se fi referit în textul soliei la principatul învecinat într-o variantă ușor de înțeles pentru audiența venețiană căreia i se adresa. Astfel, faptul că, în ciuda traducerilor succesive, Țara Românească apare ca *Valahia* este un indiciu că un termen similar a putut fi folosit și în versiunea originală. Mai ciudată este formula *Valahia Mazor* folosită în a doua parte a textului într-un context în care Ștefan făcea aluzie la probabilitatea ca regele Ungariei să facă pace cu o Țară Românească supusă turcilor, ceea ce ar fi fost extrem de dăunător (*che sara molto pezo*)[16]. Coincidență sau nu, de-a lungul celor 47 de ani de domnie Ștefan voievod a mai folosit o singură dată expresia „Valahia Mare" (*Magna Walahya*) într-o scrisoare în latină adresată brașovenilor prin care cerea informații urgente despre situația „fratelui său", *Ladislau* (adică Vlad Țepeș).[17] Motivele acestei duble mențiuni a Valahiei Mari în 1477 nu sunt ușor de deslușit. În cazul scrisorii către brașoveni ar putea fi vorba despre situația dificilă în care domnul Moldovei se afla în perioada respectivă. Solicitarea urgentă de știri avea în vedere situația precară a lui Țepeș în Țara Românească și faptul că o nenorocire întâmplată acestuia deschidea posibilitatea unui nou atac otoman asupra Moldovei. În cazul soliei în lagună, motivele folosirii acestei expresii sunt mai greu de explicat, cât timp tonul întregului document pare să sugereze că Valahia „cea bună" este Moldova care luptă pentru lumea creștină, în timp ce Țara Românească era Valahia „cea rea", care a preferat să se supună sultanului.

Revenind la formula ***l'altra Valachia***, aceasta a atras atenția medieviștilor români care au interpretat-o drept o dovadă a conștiinței unității de neam[18]. Concluzia este evidentă, dar contextul pare să sugereze că miza discursului este cu totul alta. Cum am amintit deja, folosirea termenului de *Valahia* pentru principatul învecinat a fost impusă de nevoia de claritate. Dogele și senatorii Veneției puteau să recunoască și să localizeze Valahia, dar ar fi avut probleme să înțeleagă corect expresia „Țara Muntenească" folosită în 1475 așa cum o arată și modul în care cuvântul a fost tradus la momentul respectiv. Termenul inclus în instrucțiunile către

[16] *Războieni*, p. 229.

[17] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan*, II, doc. 152, p. 341.

[18] Ar fi inutilă o bibliografie extensivă a interpretărilor în acest sens. Vezi monografia lui Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, București, 1983, p. 133: „Ștefan cel Mare – știind că și țara sa este o țară românească – numește Țara Românească *l'altra Valachia*"; pentru utilizarea termenului Valahia în mărturii externe, vezi E. Stănescu, „Unitatea teritoriului românesc în lumina mențiunilor externe. Valahia și sensurile ei", *Studii. Revistă de istorie*, XXI, 1968, nr. 6, p. 1105–1123.

Ioan Tzamplakon reprezintă un caz excepțional, întrucât situațiile în care un domn al Moldovei a folosit termenul *Valahia* pentru țara învecinată sunt foarte rare. O excepție este deja amintita scrisoare din 5 ianuarie 1477 adresată de Ștefan brașovenilor.

La o privire mai atentă, expresia *l'altra Valachia* pare să sugereze că, prin folosirea pronumelui demonstrativ „cealaltă" (*l'altra*), Ștefan cel Mare a propus o ierarhie în care întâietatea aparține Moldovei. În opoziție cu documentul din ianuarie 1477 în care Țara Românească era definită drept *Valahia Mare*, prin expresia *l'altra Valachia* Ștefan pare să indice că întâietatea între cele două Valahii aparține Moldovei, principatul său fiind țara de referință, în timp ce țara de la miazăzi era doar „cealaltă Valahie".

Astfel, chiar și dacă acceptăm ideea unității de neam, ar trebui remarcat că modul în care Ștefan cel Mare se referă la principatul învecinat nu pare să fie unul foarte favorabil. Imediat după ce amintește de bucuria provocată de solul venețian, care îl asigurase că va primi sprijin financiar din partea Republicii Marciene, Ștefan cel Mare a trecut la explicarea conjuncturii politice în care se afla. În acest context, se cuvine observat că „cealaltă Valahie" avea un voievod – *Basarab* (Laiotă, cum apare în unele documente ale adversarilor, nu ar fi spus mare lucru venețienilor)[19] – care trebuia înlăturat, întrucât avea o politică diferită de cea a Moldovei. Astfel, Ștefan a propus înlocuirea lui Basarab cu Dracula (Vlad Țepeș) cu care se putea înțelege, foarte probabil o referire la speranța unei alianțe împotriva otomanilor.

Câteva detalii par să dea forță cuvintelor lui Ștefan. În contrast cu Laiotă Basarab, la care domnul Moldovei a evitat să folosească porecla, Ștefan a făcut acest lucru în cazul lui Vlad poate tocmai fiindcă supranumele era mai bine cunoscut în Peninsula Italiană. Numele de Vlad nu ar fi spus probabil foarte multe lucruri, cum nu ar fi spus nici cel de Ladislau pe care Ștefan în folosește în sus-amintita scrisoare către brașoveni din 5 ianuarie 1477[20]. Totodată, domnul de la Suceava ține să precizeze că e vorba de un *un altro signor christian*, detaliu deloc întâmplător. Pe de o parte, faima lui Vlad Țepeș în Occident nu era dintre cele mai favorabile[21], pe de altă parte, Ștefan încerca probabil să accentueze pe faptul că noul principe ar fi fost un aliat de nădejde al creștinătății în lupta împotriva unui dușman comun. Totodată, *un altro signor christian* pare să fie în opoziție cu expresia *quel infedel Basaraba* folosită în finalul paragrafului. Potrivit textului,

[19] Vezi de exemplu scrisoarea lui Vlad Țepeș către brașoveni din 8 noiembrie [1476]: „ Aci vă dau de știre că noi pe al nostru vrăjmaș Laiota l-am răsturnat și a fugit la turci. Drept aceea, Dumnezeu v-a slobozit calea" în Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346–1603*, București, 1931, nr. 101, p. 97 (Am adaptat ortografia la normele actuale).

[20] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, doc. 152, p. 341.

[21] Pentru felul în care Țepeș era perceput chiar în 1477 în mediul german, vezi M. Cazacu, *Dracula*, Leiden-Boston, 2017, p. 200–202; pentru o mărturie din 1476 a lui Gabriele Rangoni, episcop de Eger, vezi *ibidem*, p. 177 care, asemenea textelor germane, insistă pe cruzimea prințului.

„necredinciosul" era vinovat atât de înlăturarea brutală a lui Țepeș, cât și a gărzii moldovene a acestuia.

Această concluzie pare să fie întărită de repetarea cuvântului creștin într-un pasaj în care domnul Moldovei aproape că imploră ajutorul Veneției: *Pero, come signori christiani et cognoscudi christiani, io recoro a la illustrissima Signoria Vostra, implorando el vostro socorso como christian, per conservation de questo mio dominio, como a le cosse christiane, promettando che ogni don et subsidio mi darete, le remunerero per molte vie, quando comenderete et haverete bixogno, si contra infedeli et do dove comanderete, senza alguna induxia*[22]. (Deoarece sunteți stăpâni creștini și recunoscuți drept creștini[23] mă adresez Luminăției Voastre implorând ajutorul vostru creștinesc pentru a-mi salva țara, ca o parte a creștinătății, făgăduind că, orice dar și ajutor îmi veți da eu le voi întoarce în multe feluri când veți cere și unde veți avea nevoie, împotriva necredincioșilor și unde vă va fi voia, fără nicio amânare).

Fără a intra în detalii referitoare la felul în care Ștefan a mânuit arta retoricii pentru a-i convinge pe venețieni, ideea care se desprinde din fragment este destul de clară. Era o datorie a oricărui principe creștin să dea ajutor unui alt principe creștin aflat în nevoie. Apelul la Veneția era cu atât mai puternic cu cât, într-o altă parte a documentului, domnul Moldovei se plângea de lipsa de interes cu care alte regate creștine (aluzie probabil la Polonia și la Ungaria) au privit confruntarea sa cu necredincioșii. În sfârșit, din felul în care este construit discursul rezultă destul de limpede că Țara Românească condusă de Basarab nu putea fi un aliat, ci dimpotrivă era un vecin ostil Moldovei. De aceea era nevoie de impunerea pe tron a unui domn „creștin" cu care Ștefan ar fi putut să se înțeleagă.

Imaginea negativă proiectată asupra Țării Românești decurge și din relatarea pe scurt a negocierilor cu Matia Corvin pentru repunerea pe tron a lui Țepeș precum și din evenimentele care au urmat[24]. Cu toate că expediția militară s-a încheiat cu un succes rapid, noul voievod al Țării Românești nu avea încredere în supușii săi și a solicitat să-i fie lăsată o gardă de moldoveni, ceea ce Ștefan a consimțit. Neîncrederea în proprii supuși și apelul la sprijinul unui aliat avea să se încheie tragic. „Necredinciosul" Basarab a revenit în țară (se subînțelege cu ajutorul turcilor) și, găsindu-l „singur" pe Țepeș, l-a înlăturat. Cum Ștefan adaugă că, din toți supușii săi care asigurau garda prințului, au scăpat doar zece oameni, putem deduce că singurătatea lui Vlad voievod este o referire la abandonarea sa de către

[22] *Războieni,* p. 230.

[23] S-a speculat mult pe marginea unei presupusei replici venețiene *Siamo veneziani, poi christiani*. În fapt, așa cum am sugerat cu mulți ani în urmă (O. Cristea, „Siamo Veneziani, poi christiani: Serenissima și problema cruciadei", *Revista istorică*, XI, 2000, 1–2, p. 17–29), formula este de negăsit în documente venețiene, care, dimpotrivă, subliniază sacrificiile Republicii pentru cauza creștinătății. Ștefan a preluat probabil acest din urmă element încercând să capteze bunăvoința și sprijinul Veneției. Acest detaliu împreună cu promisiunea de a recuceri Caffa și celelalte poziții din Crimeea sugerează atenția cu care domnul Moldovei a pregătit misiunea diplomatică în lagună.

[24] Pentru această campanie, vezi Șt. Andreescu, *Vlad Țepeș-Dracula*, București, 1998, p. 170–171.

supușii munteni[25]. În acest fel, tot efortul de a aduce *Valahia* în lumea creștină a eșuat. Domnul Moldovei se afla din nou „singur" (*mi lasarono solo*) – așa cum o spune la începutul aceleiași solii către Veneția – în fața a trei dușmani de temut: Imperiul Otoman, Valahia și tătarii.

Concluzia acestei scurte analize este, cred, evidentă. Departe de a fi o referință la unitatea de neam, expresia ***l'altra Valachia*** pare să fie un indiciu al neînțelegerilor politice care existau între Moldova și Țara Românească în 1476–1477. Cel dintâi principat aparținea creștinătății, luptase pentru bine regatelor creștine învecinate (*Ne voglio dir quanto sia comodo questo mio dominio a le cosse christiane (…) per esser seraio del Hungaria et Pollana*)[26] și implora, într-un moment extrem de dificil, ajutorul altor puteri creștine pentru a rezista în fața otomanilor. Țara Românească aparținea, în schimb, unei lumi diferite. Era condusă de „necredinciosul" Basarab, iar prințul creștin instalat vremelnic pe tron fusese părăsit de supușii care i-ar fi datorat ascultare și în care, de altfel, nici nu avea încredere. Supusă turcilor, ***l'altra Valachia*** constituia pentru Ștefan un veritabil călcâi al lui Ahile, valahii fiind o parte importantă a cleștelui în care era prinsă țara Moldovei. Peste toate, intenția regelui Ungariei de a face pace cu „Valahia Mare" consfințea izolarea regională a Moldovei. Fără a o afirma altfel decât voalat („care lucru ar fi foarte dăunător") Ștefan sugera că, prin pacea cu Țara Românească, Matia Corvin pactiza în fapt cu necredincioșii, desăvârșind izolarea militară și diplomatică a țării sale. În acest context misiunea diplomatică în lagună reprezenta un strigăt disperat după ajutor. În lipsa unui sprijin rapid și eficient din partea Veneției, o stăpânire creștină, recunoscută pentru faptele sale creștinești, deznodământul conflictului cu sultanul ar fi fost unul nefavorabil.

L'ALTRA VALACHIA: TEXT, CONTEXT, INTERPRETATIONS

(Abstract)

Painting the history of the Romanians with a broad brush found justification in sources that suggest the similarity between Wallachia and Moldavia. For example, Stephen III the Great, Prince of Moldavia (1457–1504) regarded the neighboring principality as "the other Wallachian realm" (l'altra Valachia). This, some rushed to claim, can only mean that Stephen regarded his own country as a "Wallachia". However, the circumstances in which the Moldavian chancery decided to employ the phrase *l'altra Valachia* must have been exceptional, for in Moldavian sources Walachia is typically referred to as Țara Muntenească ("the Country by the mountain"), which is simply the Romanian translation of the phrase *terra Transalpina* employed at that same time (as well as earlier) by the Hungarian chancery. Moreover, Stephen's choice of words, particularly Valachia is directly associated to his audience. His was a letter sent to Venice in 1477. The members of the Venetian Senate most certainly knew about Valachia, but not about Țara Muntenească as (some) Moldavians referred to their southern neighbor.

[25] Din alte mărturii reiese că Țepeș nu a avut alături doar garda lăsată de Ștefan; vezi Matei Cazacu, *Dracula*, p. 180, cu o analiză a mărturiilor lui Leonardo Botta, Jakob Unrest și Jan Dlugosz.

[26] *Războieni*, p. 229.

A closer reading of the letter suggests that Stephen placed a special emphasis on the determiner "the other." In his message sent in 1477 to the Doge and Senate of Venice, he described Moldavia as quite isolated in the war against the Porte, given that no other realm in the region had joined his fight against the infidels. Moreover, to Stephen Wallachia was his Achille's heel. Wallachian rulers who tried to confront the Ottomans had been quickly removed from power or forced to submit to the sultan. That is why *l'altra Valachia* was a liability, because of its allegiance to the Porte. From that perspective, far from being an argument for Romanian unity, this source is rather a proof that Wallachia and Moldavia could have differing political options in a specific context.

Cuvinte-cheie: Ștefan cel Mare, Moldova, „cealaltă Valahie", diplomație, Veneția.
Keywords: Stephen the Great, *altra Valachia*, Moldavia, diplomacy, Venice.

Institutul de Istorie „Nicolae Iorga",
Academia Română
Bulevardul Aviatorilor, nr. 1, București
cristeao@gmail.com